

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

BEEKLAAN 341, 341A / COPERNICUSSTRAAT 123 TE DEN HAAG

Archisto

BUREAU VOOR BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORIE

Inhoud

Inhoud	1
Voorwoord	2
Situering, en opbouw van het pand	3
Samenvatting en conclusie	4
Waardering	5
Waarderingsplattegronden	6
Globale geschiedenis aan de hand van documentatie	7
Omschrijving en analyse	10
Exterieur	10
Interieur	13
Bronnen	19

Voorwoord

In opdracht van Stadsherstel Den Haag en Omgeving heeft Archisto bureau voor bouw- en architectuurhistorie een bouwhistorische verkenning met waardenstelling uitgevoerd van Beeklaan 341 en 341 A / Copernicusstraat 123 te Den Haag conform de Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek (Den Haag 2009). Doel van het onderzoek is om in grote lijnen de monumentale waarden van dit pand in beeld te krijgen. Het pand heeft geen beschermde monument status.

Het veldwerk, het archiefonderzoek en de uitwerking tot dit rapport is uitgevoerd door ondergetekende. Louise Hasseley Kirchner redigeerde de tekst. De cover is van de hand van Corinne de Corver van MIN-Studio. Dank aan Stadsherstel Den Haag voor de opdracht, en aan Quirine van Gendt van Stadsherstel voor de prettige samenwerking. Zonder nadere vermelding zijn de afbeeldingen afkomstig van Archisto.

drs. Feyoena Grovestins
bouwhistoricus BNB
Amsterdam, februari 2024

Bureau voor Bouw- en Architectuurhistorie
www.archisto.nl

Situering, en opbouw van het pand

Bewerkte uitsnede van de kaart van Den Haag. Het Regentessekwartier is in roze aangegeven. De pijl wijst op de locatie van het hoekpand Beeklaan 341 en 341A / Copernicusstraat 123. De Weimarstraat is in blauw aangegeven. Herkomst kaart: pdok.nl

Het hoekhuis, met links de gevel aan de Beeklaan en rechts de gevel aan de Copernicusstraat.

Beeklaan 341 en 341A / Copernicusstraat 123 is gelegen in het Regentessekwartier, westelijk gedeelte van het centrum. De gevel aan de Beeklaan is geïoriënteerd op het zuidwesten en die aan de Copernicusstraat op het zuidoosten, maar voor de leesbaarheid van het rapport is voor de Beeklaan het westen, en voor de Copernicusstraat het zuiden aangehouden. Het hoekpand is onderdeel van een langgerekt bouwblok dat verder wordt omsloten door de Columbusstraat (noord), en de Regentessestraat (oost).

Samenvatting en conclusie

Het pand is gebouwd in of vlak na 1905, als onderdeel van een reeks van vier panden aan de Beeklaan, en behoort tot de oorspronkelijke stadsuitbreiding van dit gedeelte van Den Haag.

Het exterieur dateert uit de bouwtijd: in de gevels zijn alle raam- en deuropeningen oorspronkelijk, alsmede de afwerking met speklagen en het dak. Enkele raam- en deurkozijnen zijn behouden, terwijl alle ramen en deuren vermoedelijk in de jaren tien van de 21ste eeuw zijn vervangen, waarbij de nieuwe exemplaren in vereenvoudigde vorm werden uitgevoerd. In de laatstgenoemde periode werden de dakkapellen vervangen in iets aangepaste vorm, veranderde binnen de indeling en werd het interieur grotendeels voorzien van een nieuwe afwerking.

Waardering

Ensemblewaarden

Het pand is samen met de buurpanden 343, 345 en 347 gebouwd en vormt hiermee daarom een onlosmakelijke eenheid. Dit geheel heeft een hoge ensemblewaarde.

Deze serie panden zijn onderdeel van de totstandkoming van de Regentessebuurt rond 1900, en in grotere zin van de stadsuitbreidingen aan het eind van de 19de en begin van de 20ste eeuw van Den Haag. Daarmee heeft het pand ook in deze zin een hoge stedenbouwkundige waarde. Als karakteristiek hoekpand van het bouwblok heeft het eveneens een hoge stedenbouwkundige waarde.

Gaafheid en zeldzaamheid

Het exterieur is vrij gaaf bewaard gebleven en heeft in die zin een positieve tot hoge waarde. Het pand is een typisch voorbeeld van gebouwen in stedelijke uitbreidingswijken rond 1900 waarvan er veel bewaard zijn gebleven en heeft daarom in de zin van zeldzaamheid geen hoge waarde.

Het monument

Bouwmassa

Het casco van het huis is grotendeels oorspronkelijk en heeft een hoge monumentwaarde. Er is geen reden om aan te nemen dat de oorspronkelijke, enkelvoudige balklagen zijn vervangen. Omdat deze veel voorkomen en niet bijzonder in vorm of afwerking zijn, hebben deze een hoge tot positieve monumentwaarde. De traditionele spanten uitgevoerd met blokkeels en toognagels hebben een hoge waarde.

Exterieur

Het exterieur is in grote lijnen oorspronkelijk. Wel zijn alle ramen en deuren vervangen, waarbij de oorspronkelijke indeling in grote lijnen is teruggebracht. De ramen fungeren niet meer als schuiframen, en de roede indeling van de bovenlichten is niet teruggebracht, waardoor de ramen een indifferente tot positieve waarde vertegenwoordigen. De huidige afwerking van de winkelpui, waarbij ook de gevel aan de Beeklaan op begane grond niveau geheel is meegenomen, dateert uit een vrij vroege periode en heeft daarom een positieve waarde, waarbij opgemerkt wordt dat het materiaalgebruik van recente datum is en als bouwhistorische bron een indifferente waarde vertegenwoordigt. De dakkapellen zijn vervangen, waarbij deze in vorm iets afwijken van de oorspronkelijke exemplaren. De dakkapellen hebben daarom een positieve tot indifferente waarde.

Interieur

Alleen Beeklaan 341a is bezocht, en kan daarom wat betreft het interieur als enige worden gewaardeerd. De trappen en een gedeelte van de afwerking van het trappenhuis van de begane grond naar de tweede verdieping zijn oorspronkelijk en hebben een positieve monumentwaarde. Verder is de interieurafwerking van deze woning ongeveer tien jaar geleden volledig vervangen; deze nieuwe afwerking heeft een indifferente monumentwaarde.

Gebruikshistorie

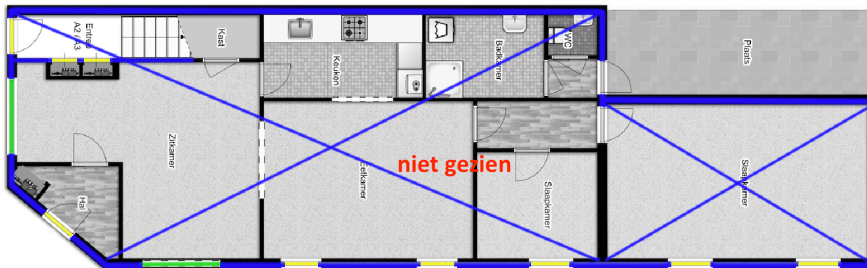
De oorspronkelijke woon-winkel functie is van buiten nog afleesbaar en heeft in die zin een hoge waarde. De winkel is inmiddels verbouwd tot onderdeel van de woning op de begane grond. Door de vele wijzigingen aan de rest van het pand is de gebruikshistorie in de zin van indeling en interieurafwerking beperkt te herleiden en vertegenwoordigt daarmee in de zin van gebruikshistorie een positieve tot indifferente monumentwaarde.

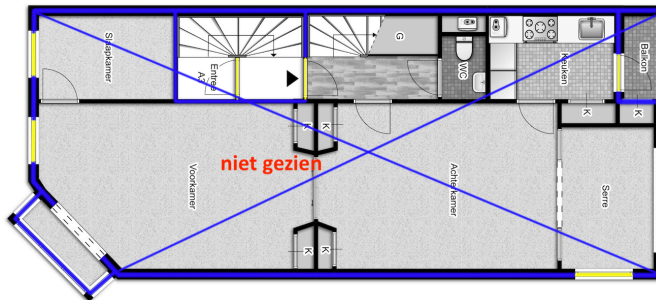
Geschematiseerde waarderingsplattegronden welke alleen gelezen kunnen worden in samenhang met de geschreven waardenstelling

Legenda

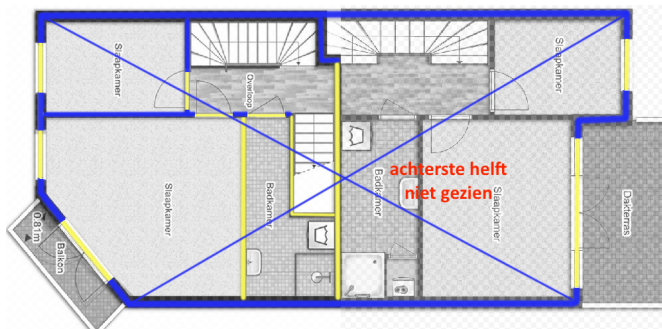
- Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk
- Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk
- Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk
- Balklaag of kapconstructie

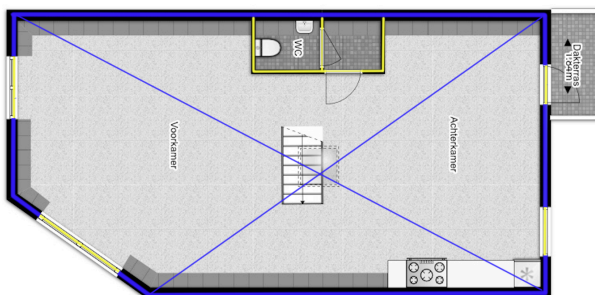
begane grond

eerste verdieping

tweede verdieping

zolder

Globale geschiedenis aan de hand van documentatie

In de 19de eeuw groeide de Haagse bevolking snel. Aanvankelijk werd er nog weinig gebouwd, maar in de tweede helft van de 19de eeuw breidde Den Haag ook buiten de stadssingels met hele wijken uit. Het waren vooral particuliere grond- en woningbouwmaatschappijen die steeds enkele kavels opkochten en daarop series van enkele panden ontwikkelden, vaak zonder dat er een architect aan te pas kwam. Met de landelijke Woningbouwwet in 1902 kreeg de Gemeente Den Haag meer grip op de ontwerpen en indelingen van de woningen. Het onderzochte pand werd in of vlak na 1905 gebouwd, en daarmee in de periode dat landelijk de woningwet net was ingevoerd, waardoor er ook door de gemeente meer voorwaarden aan de bouw konden worden gesteld. In de praktijk bleek dit in eerste instantie alleen op te gaan voor stedenbouwkundige voorwaarden als het stratenpatroon, en bleven de meeste huizen ontworpen in reeksen door grond- en woningbouwmaatschappijen.¹

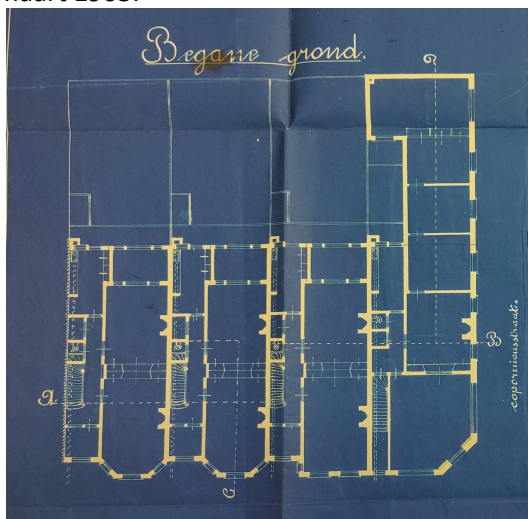
In de nieuwbouwwijken uit die tijd werden de hoekpanden van bouwblokken vaak geaccentueerd in de zin dat deze vaak een bouwlaag hoger dan de overige panden werden opgetrokken, waarbij deze hoekhuizen werden uitgevoerd met afgesneden hoeken waarin vaak een erker was opgenomen. Al deze accenten komen terug in het hier onderzochte huis.

Regentessekwartier

De Beeklaan vormde tot 1902 de gemeentegrens met Loosduinen. Deze laan was tevens de westelijke begrenzing van het Regentessekwartier. Het Regentessekwartier ligt direct ten westen van de Singelgracht. Het dankt haar naam aan koningin – regentes Emma. De wijk is in het laatste decennium van de 19de eeuw tot in het begin van de 20ste eeuw aangelegd. Het grootste gedeelte van de wijk was gebouwd als woonwijk voor de middenstand en beter betaalde arbeider.² De noordelijke helft van de wijk, waarin Beeklaan 341, 341A / Copernicusstraat 123 ligt, is globaal genomen ruimer van opzet dan de zuidelijke helft, waarbij de Weimarstraat de grens van beide helften vormt. Er werd van oost naar west gebouwd. De Beeklaan ligt aan de westelijke grens.

1905

Het bouwproject waar Beeklaan 341, 341A onder valt, omvatte drie huizen en een winkelhuis.³ Laatgenoemde betreft het hier onderzochte pand. Dit winkelpand vormde tevens de hoek van de Beeklaan met de Copernicusstraat. De tekening behorende bij het ingediende bouwplan dateert uit 21 maart 1905.

Uitsneden van het "Plan en ontwerp van drie huizen en een winkelhuis aan de Beeklaan te 's Gravenhage." Links de begane grond en rechts doorsnede over de vier panden. Het diepere en hogere, rechter pand onder schilddak betreft Beeklaan 341.

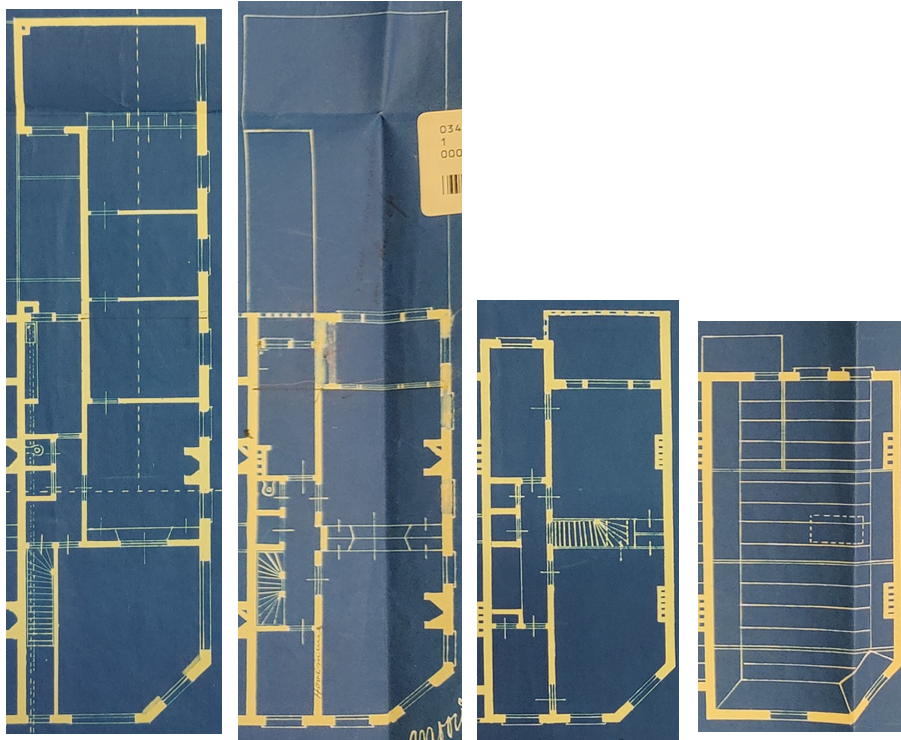
¹ Van der Hoeve 1992

² idem

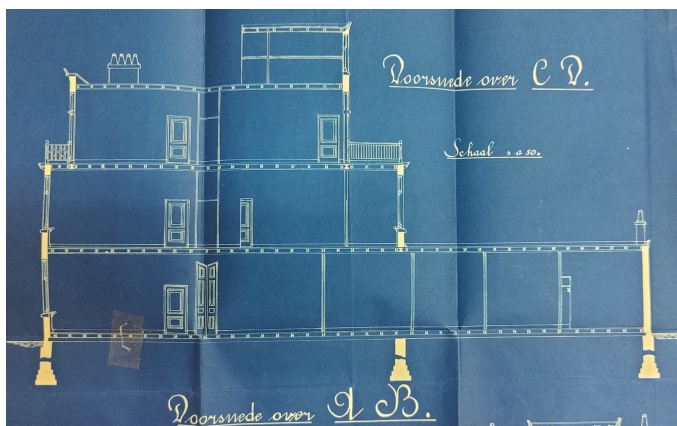
³ De overige drie panden betreffen de huidige adressen Beeklaan 343, 345 en 347.

Het hoekpand is niet alleen hoger dan de overige huizen van dit bouwproject ontworpen, maar op de begane grond ook dieper en loopt daarmee verder door naar achteren. De naastgelegen huizen hebben daarentegen weer een grotere tuin.

Uitsneden van het "Plan en ontwerp van drie huizen en een winkelhuis aan de Beeklaan te 's Gravenhage.". Van links naar rechts: begane grond, eerste verdieping (dit is de bel-etage), tweede verdieping (dit is de slaapverdieping), en rechts het "dakplan", dat een zolder betreft. Tekening A. Noordijk, 22 maart 1905. Herkomst: bouwdoossier HGA.

Lengtedoorsnede C-D, waarvan het linker gedeelte door één van de naastgelegen huizen loopt, terwijl het rechts daarvan door het hoekpand loopt. De voorgevel bevindt zich links. Herkomst: bouwdoossier HGA.

De winkel bevond zich op de hoek op de begane grond. Achter de winkel, aan de Copernicusstraat zijde, was vermoedelijk de woning van de winkelier gelegen, die bestond uit vier achter elkaar gelegen vertrekken aan de Copernicusstraat, waarvan die aansluitend op de winkel de woonkamer zal zijn geweest: dit is het enige vertrek met een schouw. De ruimtes daarachter betroffen vermoedelijk slaapkamers. Naast de vertrekken bevonden zich een gang en wc, een keuken en een binnenplaats, welke laatste naar een bergruimte achterop het erf leidde.

Aan de Beeklaan bevond zich links van de winkel een deur die het trappenhuis naar de bovenwoning ontsloot. Op de eerste verdieping bevond zich de bel-etage, die bestond uit een kamer ensuite en links daarvan het trappenhuis, een wc en een kleine kamer aan de voor- en aan de achterzijde. Laatstgenoemde ruimte betrof vermoedelijk de keuken. Op de tweede verdieping bevonden zich nog twee grote kamers met achterin een serre, en twee kleine kamers. Tenslotte leidde een trap naar de zolder.

Foto links: Uitsnede van een foto van de Copernicusstraat, gezien van de Beeklaan naar de Regentesselaan uit ca. 1910. Herkomst: HGA, nr. o.16225.

Een vroege foto (rond 1930) van Beeklaan 351 – 345. De nummers 347 en 345 behoren tot de in serie met Beeklaan 341 gebouwde panden. Herkomst: HGA, nr. 5.23021.

Een vroege foto van de gevel aan de Copernicusstraat dateert van rond 1910. De bovenlichten van de schuiframen lijken te zijn voorzien van glas-in-lood. Op een foto uit 1930 van de buurpanden van Beeklaan 341, de nummers 345 en 347 die samen met 341 in één bouwproject in serie werden gebouwd, betreffen de bovenlichten twee- of drieruits exemplaren.

Uitsnede van een foto uit 1976 van de Beeklaan. Herkomst: HGA, nr. o.16225.

Voor zover bekend dateert de eerste foto van Beeklaan 341 uit 1971. De bovenlichten van de vensters op de verdiepingen betreffen drieruits exemplaren. De dakkapellen zijn beide voorzien van een lessenaarsdak.

2011

In 2011 koopt Stadsherstel Den Haag Beeklaan 341, Copernicusstraat 123 aan, die het pand vervolgens renoveert.

Omschrijving en analyse

Algemeen

Het pand is opgebouwd uit een begane grond, eerste en tweede verdieping en een zolder onder mansarde dak. De begane grond is voorzien van een uitbouw onder plat dak, naast een binnenplaats. Deze uitbouw is gelegen aan de Copernicusstraat. Het adres Beeklaan 341 betreft de begane grond, die wordt ontsloten door de deur in de afgeschuinde hoek. De deur links in de gevel aan de Beeklaan ontsluit het trappenhuis naar twee bovenwoningen. Nummer 341b betreft de gehele eerste verdieping en de achterste helft van de tweede verdieping, terwijl 341a de voorste helft van de tweede verdieping en de gehele zolder omvat. Alleen Beeklaan 341a kon worden bezocht en daarmee onderzocht.

Exterieur

De gevels zijn in Neorenaissance stijl opgetrokken in rode baksteen in kruisverband, waarbij de beide straatgevels ter hoogte van de raamdorpels zijn voorzien van speklagen. Het hoge gedeelte onder Tuile du Nord pannen gedekt, afgeplat mansardedak is op de hoek van de Beeklaan en Copernicusstraat afgesneden. De gevels worden bovenaan beëindigd door een gootlijst op klossen.

De gevels aan de Beeklaan en aan de Copernicusstraat hebben op de begane grond een om de hoek lopende winkelpui en op de hoek de winkeldeur met bovenlicht. De gevels bevatten tweeruits schuifvensters in getoogde openingen. Op de hoektravee op de eerste verdieping bevindt zich een rijk gesneden houten erker, waarboven een balkon, welke laatste wordt ontsloten door dubbele deuren met bovenlicht.

Afgezien van deze erker zijn alle ramen en deuren vervangen, vermoedelijk tijdens de renovatie in de jaren tien van de 20ste eeuw. Waarschijnlijk zijn toen ook de dakkapellen vervangen. Deze zijn uitgevoerd met een (horizontaal) plat dak in plaats van de originele uitvoering met lessenaarsdak.

Winkelpui

Op de eerder in dit rapport opgenomen foto uit 1910, is te zien dat de afwerking van de winkelpui oorspronkelijk niet verder ging dan de vensteropening, terwijl de vensteropening thans rondom is voorzien van een vlakke, wit gesausde afwerking met hoge zwart gesausde plint. Aan de Beeklaan is deze afwerking doorgetrokken over de gehele breedte van de gevel. Op de foto uit 1973 is eenzelfde afwerking zichtbaar. Ter weerszijden van de deur naar de bovenwoningen aan de Beeklaan is te zien dat de huidige afwerking bestaat uit een moderne metalstud variant, welke laatste vermoedelijk dateert uit de renovatieperiode uit de jaren tien van de 21ste eeuw.

Boven deze afwerking is het bovenste gedeelte van de oorspronkelijke ontlastingsboog van de deuropening links in de gevel aan de Beeklaan te zien. Rechts daarvan, en ook boven de pui-afwerking aan de Copernicusstraat, bevinden zich restanten van de originele pui: een horizontale rand bestaande uit profielbakstenen die even breed is als de vensteropening.

Uitsnede foto van de Copernicusstraat rond 1910. Herkomst: Haagse beeldbank.

Foto boven: De gevel aan de Beeklaan. De linker pijl wijst op de ontlastingsboog boven de deur naar het trappenhuis van de bovenwoningen, Foto onder: De ter weerszijden van deze deur deels in het zicht gekomen metal stud constructie.

De winkelpui aan de Copernicusstraat-zijde gezien richting de Beeklaan.

De gevel aan de Copernicusstraat. De achtergevel is grotendeels in het zicht.

De achtergevel gezien vanaf het balkon van de zolderverdieping. Rechtsboven het venster in de achtergevel van de zolder, met daaronder de pui van de tweede verdieping met balkon.

De gevel aan de Copernicuszijde is op het niveau van de eerste en tweede verdieping grotendeels blind uitgevoerd.

Op de begane grond bevinden zich rechts van de winkelpui vijf twee ruits vensters en geheel rechts dubbele deuren met bovenlicht.

De achtergevel staat koud tegen de gevel aan de Copernicusstraat. Zowel op de eerste als op de tweede verdieping is een pui met openslaande deuren en bovenlichten opgenomen, in de uitbouw rechts daarvan bevindt zich per verdieping een raam.

Boven de gevel aan de Copernicusstraat rijzen twee schoorstenen uit het dak.

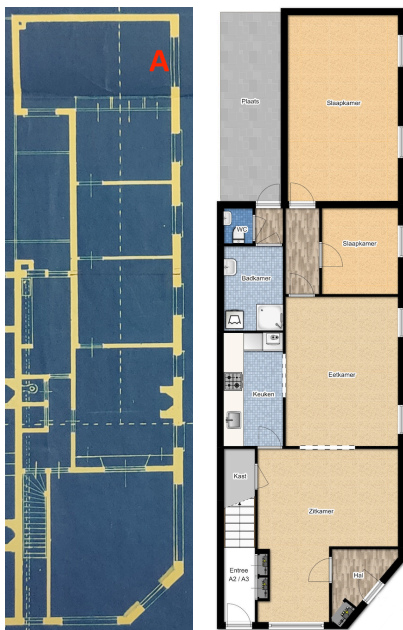

Enkele kozijnen zijn nog (deels) oorspronkelijk. De bovendorpels zijn hier voorzien van in lood uitgevoerde decoratieve motieven.

Interieur

Begane grond

De begane grond was niet toegankelijk tijdens het onderzoek ter plaatse. Anders dan de meest recente plattegrond (2011?) laat zien, ontsloten volgens de plattegrond uit 1905 dubbele deuren (A) in de meest rechter travee aan de Copernicusstraat (dit is de lange zijde) een garage of schuur over de breedte van het perceel. De dubbele deuren zijn er gekomen⁴, maar volgens de meest recente plattegrond is dit deel van de begane grond minder diep. Ook de verdere indeling wijkt deels af van de huidige. Het is echter niet duidelijk of de begane grond oorspronkelijk is uitgevoerd als op tekening: zoals eerder in dit rapport besproken, is op de eerste en tweede verdieping één en ander anders uitgevoerd dan op de plattegrond eerste en tweede verdieping uit 1905 staat aangegeven.

Plattegronden van de begane grond, links die uit 1905, en rechts de meest recente (2011?).

Bovenwoningen

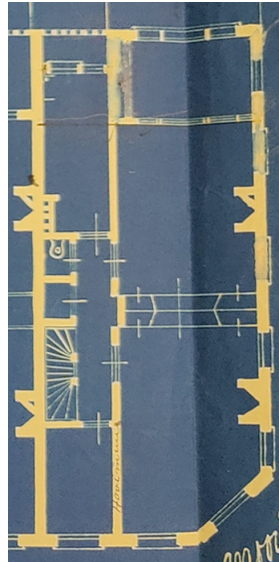
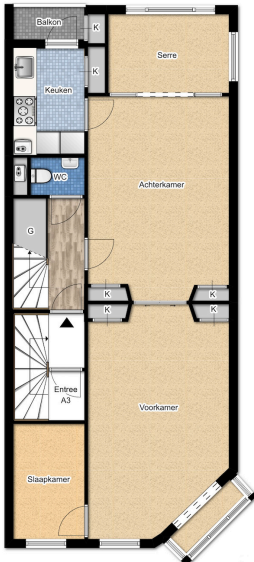
De deur links in de gevel aan de Beeklaan ontsluit het trappenhuis naar de bovenwoningen. De trap met kwart en links een in de muur opgenomen handgreep zijn oorspronkelijk. Het halletje bovenaan de trap behoort tot het oorspronkelijke trappenhuis, maar is aangepast: de deur bovenaan de trap

⁴ Op de meeste recente plattegrond (2011?) staat in de meest rechter travee een venster ingetekend. Dit moet een deur zijn.

links is ingebouwd, gezien de vlakke deur en -kozijn, vermoedelijk in de fase - jaren tien van de 21ste eeuw. Eenzelfde deur bovenaan de trap rechts ontsluit de trap naar Beeklaan 341 a, de woning bestaande uit de voorste helft van de tweede verdieping en de gehele zolder.

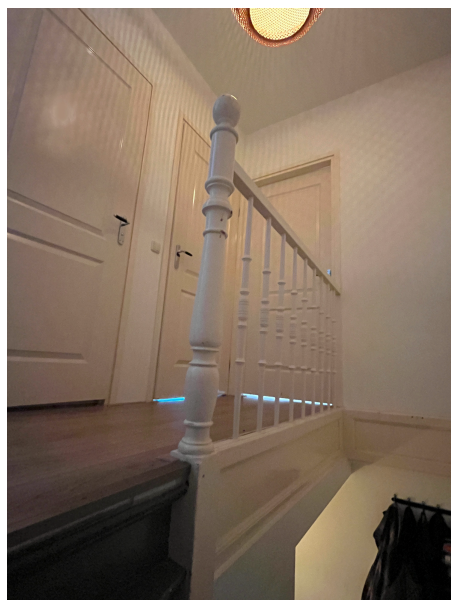
Eerste verdieping

De eerste verdieping kon ook niet worden bezocht. Vergelijken we de meest recente plattegrond met die uit 1905, dan valt op dat de kamer ensuite en achterin de erker bewaard zijn gebleven, terwijl in het linker, smallere gedeelte meer wijzigingen hebben plaatsgevonden zoals de inbouw van een keuken en van een wc, alsmede een trap naar de tweede verdieping. In hoeverre (onderdelen van) de oorspronkelijke, of uit een vroege fase daterende interieurafwerking, bewaard zijn gebleven is onbekend.

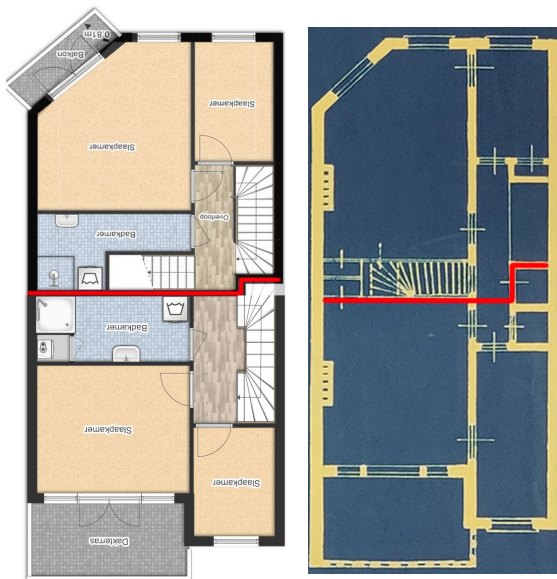
Plattegronden van de eerste verdieping, links de meest recente (2011?), en rechts uit 1905.

Beeklaan 341a

Ook de trap met twee kwarten naar de tweede verdieping is oorspronkelijk, evenals de paneelafwerking langs de trapopgang en de balustrade op de tweede verdieping. Verder is de woning geheel voorzien van een nieuwe interieurafwerking, inclusief nieuwe dekvloeren, deuren, wandafwerking (voorzetwanden), sanitair, keuken en plafonds.

Tweede verdieping

Plattegrond van de tweede verdieping, links de huidige situatie, en rechts de oorspronkelijke tekening. Op beide plattegronden geeft de toegevoegde rode lijn aan waar de huidige scheidingsmuur zich bevindt. Het gedeelte boven de rode streep behoort thans tot Beeklaan 341a.

Linker tekening: bewerkte plattegronden: samengevoegd tot één, Herkomst van deze tekeningen: Stadsherstel / Funda. Rechter tekening: Uitsnede van het "Plan en ontwerp van drie huizen en een winkelhuis aan de Beeklaan te 's Gravenhage.", de "Slaapverdieping" (dit is de tweede verdieping). Tekening A. Noordijk, 22 maart 1905. Herkomst: bouwdoossier HGA.

Oorspronkelijk bevond zich op de tweede verdieping een gang die alle ruimtes van deze verdieping ontsloot. Thans is deze etage in tweeën gesplitst. Wanneer dit heeft plaatsgevonden is niet bekend: dit kan hebben plaatsgevonden in de fase jaren tien van de 20ste eeuw, maar mogelijk eerder.

In de hoekkamer bevindt zich tegen de muur aan de Copernicusstraatzijde een oorspronkelijk rookkanaal (linker foto). Op de rechter foto zijn de openslaande deuren te zien. Deze zijn nieuw (waarschijnlijk jaren tien van de 21ste eeuw), waarbij de panelen mogelijk hergebruikte exemplaren betreffen.

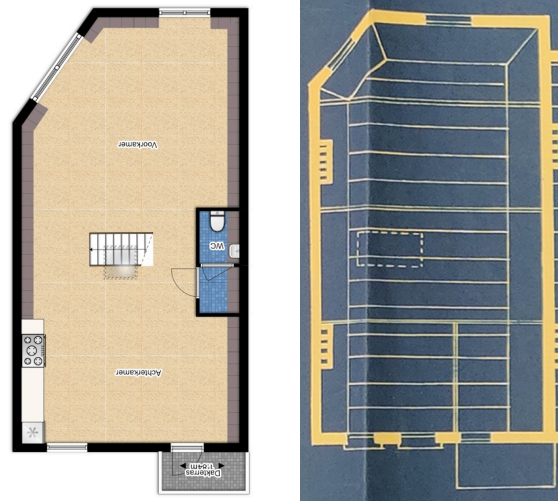

De zijkamer is geheel nieuw afgewerkt.

Zolder

De trap naar zolder gezien vanaf de gang op de tweede verdieping.

Plattegrond van de zolder, links de huidige situatie, en rechts de oorspronkelijke tekening. Herkomst: linker tekening: Uitsnede van het "Plan en ontwerp van drie huizen en een winkelhuis aan de Beeklaan te 's Gravenhage.", het dakplan. Tekening A. Noordijk, 22 maart 1905. Herkomst: bouwdoos HGA

Via de oorspronkelijk, rechte steektrap is de zolder toegankelijk. De handgreep is nieuw.

De zolder gezien richting de Beeklaan.

De zolder gezien richting de achtergevel. Links de ingebouwde wc en kast.

Afgezien van een unit bestaande uit een halletje die een wc en een kast ontsluit, is de zolder een onverdeelde ruimte. De spanten zijn in het zicht. Deze zijn oorspronkelijk, en staan op de tekening uit 1905 aangegeven.

Tegen de borstwering bevindt zich tussen het voorste en middelste spant een rookkanaal. Het feit dat er twee schoorstenen uit het dak rijzen⁵ doet vermoeden dat zich een tweede rookkanaal achter het keukenblok bevindt. De spanten zijn opgebouwd uit spantbenen die met een blokkeel met de borstwering zijn gezekeerd. De korbelen zijn met een houtnagel extra met het spantbeen vastgezet. Vermoedelijk is dit ook het geval bij de aansluiting van korbeel en dekbalk, boven het huidige plafond.

⁵ Zie de beschrijving onder exterieur.

Een nieuwe deur in oorspronkelijk deurkozijn in de achtergevel leidt naar een balkon.

De zolder. Rechts de deur in de achtergevel. De deur ontsluit een balkon.

Bronnen

Archieven

Haags Gemeentearchief, beeldbank, archief Bouw- en Woningtoezicht

Archief Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), beeldbank

Literatuur

Gemeente Den Haag, *Toelichtingen op te beschermen gemeentelijke stadsgezichten*, Den Haag 2002

J.A. van der Hoeve, G.Th. Snel, *Monumenten Inventarisatieproject Den Haag 1850 – 1940, Dienst REO, Afdeling monumentenzorg, 1992*

C, Kolman, R, Stenvert e.a., *Monumenten in Nederland, Zuid-Holland, Zwolle/Zeist 2004*